

'Europeism' kontra 'Balkanism'

En analys av identitetsfrågor som uppstår då EU:s utvidgningsprocess färdas österut och möter Balkan

Janja Raguz

Abstract

This paper addresses key issues of constructions and ideas of our social reality in relation to the international political organisation. Through constructivist analyses this paper highlights and contrast two identity constructions which are of great relevance for the European integration of today. By defining the main characters of the persistent and condemning discourse of Balkanism and the young and somewhat diffused discourse of Europeanism, my findings have shown that such constructions of identity are strongly touched upon the shapings of an international political order and that they have a reflexive relationship to one-another. The paper sets out some points of examples how the the construction about in what way the Balkans have been produced over time and by that it is becomes clear that Western Europe has identified itself in adjustment of what Balkan *is not*. These identity constructions show that they are in need of a reconstruction if the integration with the EU on the region will be able accure. The disparaging imaginations about the Balkans will increase with the speed of the European integration- and enlargement processes.

Nyckelord: Balkanism; Diskurs; EU; EU integration; EU:s utrikespolitik; Europeisering; Globalisering; Identitet; Konstruktivism; Kulturarv; Nationalism; Nationsstat; Normativ makt; Poststrukturalism; Regionalt samarbete; Utvidgning; Västra Balkan;

Innehållsförteckning

1 Inledning	1
1.1 Syfte och frågeställning	2
2 Metod	3
2.1 Material och begränsning.....	3
2.2 Begreppsförtydliganden.....	4
3 Teorianknytning	5
3.1 Den sociala konstruktionen av verkligheten	5
3.2 Konstruktivismen och Europa	6
3.3 Språkets makt.....	7
4 Föreställningar om Balkan	9
4.1 Historisk tillbakablick.....	9
4.2 Den allmänna diskursen.....	10
4.2.1 Den ociviliserade balkanen.....	11
4.2.2 Europas förort	12
5 Den europeiska identiteten	14
5.1 Banal tillgång till identitet	15
5.2 Förväntningar och farhågor	16
5.2.1 Förlorad identitet	18
5.2.2 Andra klassens EU-medborgare	19
6 Slutdiskussion	21
7 Referenser	23

1 Inledning

Utgångspunkten för den här studien ligger i Balkan, eller rättare sagt, kring en dominerande diskurs om Balkan som en missanpassad främling. Namnet härstammar ursprungligen från ett bergsstycke i regionen. Idag är det ingen som associerar den naturbiten med Balkan. Istället har namnet fått en helt ny innebörd som under årtionden har förknippats med en rad nedsättande termer. Den geografiska regionen har med hjälp av språket rekonstruerats och anses vara Europas gränsområde eller 'förort'.

Alltsedan Central- och Östeuropa fick klartecken att en utvidgningsprocess kunde bli möjlig, har länderna i regionen hoppats på att få ta del av den beskrivna gemenskapen som de länge har törstat efter. Den problematiska identitetsstämpeln sitter i även idag och försiktighetsåtgärderna som EU framhåller i och med en potentiell utvidgning är många, men identitetsproblematiken är inte längre ensidig. Förhoppningar om medlemskap innebär likaså förhoppningar om en rekonstruktion av den identitetsram som länderna länge har fått finna sig i och på så sätt få byta ut en identitet som 'balkan' mot en identitet som 'europé'. Frågan är då hur den europeiska identiteten påverkas av detta nya inslag? Vad kommer att innefattas i den nya europeiska identiteten och hur kommer den att konstrueras?

Detta är bara några av de frågor som kommer upp i takt med den aktuella debatten om EU:s utvidgningsstrategier och hur en framtida europeisk identitet kommer att förhålla sig till den nationella. Traditionellt har identiteter kopplats till nationella frågor och de faktorer som beskrivits som grundfaktorer för en nationell identitet legat i gemensamma värden såsom: historia, språk, seder och religion. Dagens Europa, som ständigt befinner sig i någon slags omväxling, har fått allt fler nya karakteristiska drag att värna om och försöker nu hitta en ny gemenskapsram för att förstärka gemensamhets känslan, och på så sätt också skapa grund för en ny identitetskonstruktion.

En symbolisk status har utvecklats med diskursen om ett ociviliserat Balkan i kontrast till diskursen om det civiliserade Europa. Balkan har länge varit 'den Andre' i relation till Väst och har med tiden också börjat betrakta sig själv som sådan. Förhoppningarna ligger i att ett medlemskap således ska innebära att gänsdragningar mellan 'oss' och 'dem' kommer att reduceras och då kan de enskilda länderna ingå i en världsmakt där man gemensamt kan peka ut en ny 'den Andre'.

Under uppsatsens gång kommer jag att visa hur språkets makt är av oerhörd betydelse för att göra olika idéer gällande. Efter andra världskriget blev idén om ett avvikande Balkan gällande i Väst och den diskursen har hållit sig fast sedan dess. I och med EU:s aktuella utvidgningsprocess kan sakterligen det fördömda området potentiellt frigöra sig från den fördömande stämpeln. För länderna i regionen är förhoppningsvis också detta ytterligare ett steg bort från isoleringen

som initialt började lossna först efter 1989 i och med kommunismens fall. Men liksom den existerande diskursen om Balkan så existerar en diskurs om Europa. Skillanden de två diskurserna emellan utgör dagens sociala och politiska verklighet. I och med att geografiska och kulturella gränser överskrids i allt högre grad, håller håller sakterligen den stränga diskursen om Balkan på att släppa taget för att möta en ny identitetsbildning.

Jag kommer att titta närmare på hur idéer definierar den internationella politiska verkligheten och hur den själv i sin tur blir påverkad, genom att analysera hur statliga och icke-statliga aktörer reproducerar och transformerar en sådan struktur.

1.1 Syfte och frågeställning

Syftet med min studie är att analysera identitetskonstruktioner som berör en politisk internationell verklighet och titta närmare på förhållandet mellan föreställningarna om Balkan och aktuella föreställningar om Europa, och hur dessa samverkar. Jag vill vidare undersöka Västra Balkans möjligheter att integreras i den Europeiska Union och vad det i sin tur kommer att innebära för den potentiella 'europeiska identiteten'. Jag kommer genom uppsatsens gång att analysera ett internationellt samspel, där den geografiska politikens funktion och identitetsuppfattningar, såsom de generellt brukar beskrivas idag, sakteligen har börjat urvattnas. Relationen mellan Balkan och Väst, benämningen som har fungerat som dess motpol, som i mitt specifika fall benämns Västeuropa, har gått från en lång nästan obefintlig politisk tradition av växelverkan, till den tämligen asymmetriska relationen de har idag (2010). Genom att granska dels den redan existerande konstruerade bilden av Balkan, och dels den pågående konstruktionen av ett nytt Europa, kommer jag ta hjälp av den konstruktivistiska teoriramen och den lingvistiska makten för att kunna se hur identitetsuppfattningarna i Balkan och EU samspelar och reflekterar varandra. Studien omfattar inte en bestämd tidsperiod, utan vill istället visa på hur begrepp omformas med tiden, beroende på det kollektiva skapandet av idéer. Min frågeställning lyder:

Till vilken grad är föreställningen om den balkanska identiteten ett hinder för konstruerandet av en fullfjädrad europeisk identitet och för en fortsatt europeisk utvidgningsprocess?

2 Metod

Den här studien kommer att vara av typen förklarande analys, då jag vill söka svar på hur man kan förklara sambandet mellan identitetskonstruktioner och den europeiska utvidgningsprocessen. Vidare kommer jag att använda mig utav den teorikonsumerande modellen där jag med hjälp av existerade konstruktionsteorier om diskursens makt och identitetsskapandet försöker förklara fallet Balkans integreringsprocess i EU (Esaiasson et al. 2004: 40). Jag är intresserad av förklaringar till hur konstruktioner gör sig gällande, hur de är avgörande för den politiska situationen och varför de ofta inte blir ifrågasatta.

För att förstå fallet 'balkanism' i kontrast till 'europeism' kommer jag genom uppsatsens gång analysera sociala handlingar och den rådande diskursen genom vilka aktörer producerar en social order. Jag är intresserad av tolkningsbara idéer och handlingar som aktörer tar sin an för att konstruera, behålla och lyckas hantera den sociala världen (Gubrium & Holstein 1997: 7). Min studie lyfter genomgående fram de två förställningarna kring begreppen 'balkanism' och 'europeism', och växelverkan de två begreppen emellan. Detta har varit av främsta intresse för just den här uppsatsen, men de tolkade procedurerna skulle även kunna appliceras i en vidare kontext.

2.1 Material och begränsning

Materialet som ligger till grund för den här studien består uteslutande av andrahandskällor i form av samhällsvetenskapliga texter och artiklar som behandlar forskning kring- och relaterat till ämnet. De teoretiska avsnitten är främst hämtade från tryckta källor. Författarna till det urval av material som jag har använt mig av, är av namnen att döma positionerade på olika geografiska platser och kan förhoppningsvis på så sätt även bidra med en nypa varierande attityder kring det valda ämnesområdet. Eftersom jag utgår ifrån att sociala verkligheter inte är oberoende av förändringar mellan olika tidpunkter, har tidsbegränsningar inte varit en prioriterad selektiv faktor för mitt urvalsmaterial.

Det här är en uppsats som främst utgörs av strukturer på en makronivå. Jag har därför inte haft i avsikt att göra en djupgående analys med hjälp av kvalitativa intervjuer eller snarlikt. Trots att vi alla är med och påverkar bildandet av diskurser, så har det inte varit mitt primära intresse att se förse studien med en egen diskursanalys som sådan, utan att istället tillvarata de redan tillgängliga diskurserna för att försöka förklara vilken betydelse konstruktioner har. Jag vill även visa att sådana diskurser inte behöver vara allsmäktiga, men att det kan vara svårt att mottas och motarbetas av subjektet (Loomba 2006: 65).

Den relevanta teorin kring maktrelationer anser jag hade bidragit med ännu ett intressant perspektiv kring forandet av diskurser och dess inverkan på en internationell politik. Jag har dock valt att inte gå närmare in på detta område med hänsyn till studiens omfattning.

2.2 Begreppsförtydliganden

Grunden i ett konstruktivistiskt tillvägagångssätt är att utgå från det som oftast betraktas som givet och göra en studie utav det. Genom analys kan en ömsesidig påverkan av sociala faktorer på så sätt synliggöras (Gubrium & Holstein 1997: 8). Vad som innefattas i begreppen 'Öst' och 'Väst' är ofta givet beroende av vilken ursprungsposition betraktaren befinner sig i. Attityder kan variera oerhört, över tid plats och kontext, och väsentliga variationer förekommer i varierande diskussioner, både de som berör Balkan från ett "västligt" perspektiv och likaså de som berör Europa från ett "östligt" perspektiv (Todorova 2009: ix; Loomba 2006: 63). Jag vill skilja mig från det destruktiva särskiljandet i uppfattningen om ett homogent Väst i kontrast till ett homogent Öst, men kommer under uppsatsens gång att använda mig utav begreppen Öst och Väst för att markera dels den geografiska positioneringen och dels för att underlätta bestämda diskursförståelser.

Jag kommer även att använda mig av begreppet region för en geografisk (och i något fall historisk) sammankoppling av stater. Det hade även varit på sin plats att redan här i inledningen förklara vilken region jag avser när jag talar om Balkan och västra Balkan. Det här är ett svårdefinierat begrepp då det inte är Balkan själv som har varit med och bestämt sina geografiska gränser. Istället är det Väst som har skapat Balkans sociala existens i det avseende vi idag ser på regionen. Maria Todorova har valt att med begreppet täcka det området som en gång har varit berört av det Ottomanska riket under längre period. Hit inkluderas Albanien, Bulgarien, Grekland, Rumänien och f.d. Jugoslavien (Slovenien är inte inkluderad pga. de historiskt redan nämnda själen) och till viss del Turkiet (Todorova 2009: 31). Jag är medveten om att det finns många variationer på var Balkan börjar och var det slutar, men jag kommer i den här uppsatsen utgå från Todorovas definiering. Västra Balkan har visat sig vara något tydligare att definiera och innefattar idag enligt EU¹ de länder som har status potentiella kandidatländer: Albanien, Bosnien-Hercegovina, Makedonien, Montenegro och Serbien.

¹ http://ec.europa.eu/news/external_relations/091014_sv.htm

3 Teorianknytning

Jag har valt att använda mig av konstruktivismen för att kunna analysera EU:s utvidgningsprocess och integration och för att kunna förstå hur politiska strategier definieras och i vilken riktning de utvecklas. Vidare kan vi således få en förståelse för olika sociala och politiska effekter som dessa definitioner och historiska processer har haft (Diez & Weiner 200: 4). Den internationella politiken och internationella relationer bestämmer ofta relationer stater emellan, men kan även själv bli bestämd av just samma relation.

Konstruktivismen har en dualistisk sida och argumenterar för att sociala faktum är dess grunddrag och som förser den med en värdefull verklighetsgrund (Pouliot 2004: 321). Konstruktivismens största behållning är dess förmåga att inkludera normers och idéers inverkan på konstruktionen av identiteter och beteenden (Christensen, Jørgensen & Wiener 2001: 5). Den valda teorin är också ytterst viktig i integrationsprocessen och talar för att integration endast blir möjlig då gemensamma intressen ligger till grund som motiv för en strävan mot gemensamma mål. Likaså ska en gemensam identitet, med delad kultur och delade värderingar definiera dess gränser. De ständigt påtagliga satsningarna kring att skapa en större samhörighetskänsla inom EU visar på strävan efter gemenskapskänsla. Eftersom normer, institutioner och handlingar är föremål för förändring, så är det viktigt att inse dess begränsningar och forska djupare kring olika sociala åskådningar och institutioner, genom att rikta forskningen mot dess ursprung: rekonstruktioner av identiteter, effekten av regler och normer, språkets betydelse och den politiska diskursen (Christensen, Jørgensen & Wiener 2001: 12).

För att utnyttja den största behållningen av konstruktivismen i avseendet att studera identiteter och integration, så kommer jag att inta en något mera allmän hållning av dess olika grenar, som skulle kunna hjälpa vissa särdrag att träda fram i nytt ljus.

3.1 Den sociala konstruktionen av verkligheten

Att rådande omständigheter ofta inte blir ifrågasatta, utan tagna för givet, är en viktig aspekt ur den konstruktivistiska forskningen. Konstruktivismen hävdar att den sociopolitiska världen är konstruerad av mänskligt handlande och söker förklara hur en sådan konstruktion är möjlig. Den sammanhållande länken är intresset för hur idéer definierar den internationella strukturen, som i sin tur konstruerar identiteter, intressen, utrikespolitik och hur statliga och icke-statliga aktörer reproducerar och transformerar en sådan struktur. Den sociala

konstruktivismens ursprung kommer från ett otillfredsställt användande av neo-realismen och neo-liberala institutionalismen inom internationella relationsteorin (IR), då ingen av dessa teorier uppfattar idéer och normer som konstruerande redskap för staters identifiering och organisering av dess intressen (Barnett 2006: 252-253; 256-257).

Konstruktivismen är en bred gren med många uppdelningar. Jag kommer att studera den mänskliga medvetenheten och dess roll i ett europeiskt mellanstatligt perspektiv. Det vi ser av vår värld idag är ett resultat av materiella och idéutvecklande krafter. Dessa idéer är uteslutet sociala och skiljer sig därför från mental tro och olika psykologiska tillstånd. Eftersom vår sociala mentalorientering är formad efter kollektivt skapade idéer såsom kunskap, symboler, språk, och regler, så kommer automatiskt gemensamma idéer att utgöra skapandet av världspolitik. I det här avseendet accepterar konstruktivismen post-strukturalismen. Den materiella verklighetens mening och konstruktion är beroende utav idéer och tolkningar. De världsliga aktörernas handlingar och samverkan hjälper till att konstruera, reproducera och transformera globala strukturer (Barnett 2006: 258-259).

Den sociala konstruktivismen betonar alltså aktörernas socialt konstruerade verklighet och därmed även dess identiteter och intressen. Aktörerna är skapade av deras kulturella omgivning och likaså skapare av den. I fallet Europa och Balkan kan vi betrakta hur konstruerade bestämmelser som associeras med 'europeism' respektive 'balkanism' utformar dess identiteter, intressen och utrikespolitik som antingen kan anses legitimt eller illegitimt. En annan viktig komponent i konstruktivismen är hur kunskap i form av symboler, regler, koncept, kategorier och betydelser, är avgörande för hur individen konstruerar och tolkar sin verklighet. Vidare så handlar den sociala konstruktivismen inte endast om hur vi upplever världen runtomkring oss, utan också hur vi uppfattar oss själva och definierar oss själva. Genom att göra detta så fastställer vi även vad som kan anses som accepterat beteende och inte. En sådan normativ grundstruktur skapar aktörers identiteter och intressen och genom aktörernas handlingar och samspel uppstår följaktligen ett återskapande av den just beskrivna strukturen (Barnett 2006: 259).

3.2 Konstruktivismen och Europa

Konstruktivismen belyser hur befintliga uppfattningar, vanor och handlingar skapar den sociala verkligheten och så fort de ändras, så kommer också den politiska situationen runtomkring att förändras. Den internationella verkligheten är uppbyggd kring dels idéer och dels kring materia. Den förstnämnde faktorn uttrycker både individuella och kollektiva avsikter och dess mening och innebörd är beroende av tid och rum. Vidare, i kontrast till den materiella verkligheten är den sociala verkligheten endast skapad av mänskligt samförstånd, som kan vara både föränderliga och ifrågasättbara. Sociala verkligheter är inte oberoende av modets växlingar utan oftast begränsade till olika tidsperioder och tenderar att ha

en mera 'lokal' än 'global' förekomst (Christensen, Jørgensen & Wiener 2001: 2-3). Konstruktivismen behandlar också maktfrågan på så sätt att den urskiljer den materiella makten (exempelvis militär teknologi eller ekonomisk statskonst) från idéns makt, som bygger på en villkorad politik som exempelvis kan utspelas så att aktörer för en slags skam över de stater vars statsapparatur inte står i samklang med rådande normer, för att på så sätt uppnå förändring. Eftersom den sociala konstruktivismen berör det mänskliga medvetandet och vikten av individers handlanden, så är dess ambition att titta närmare på och utforska mer kring rådande omständigheter som blir tagna för givet, och överväger alternativa lösningar som hade kunnat framkalla och som fortfarande kan framkalla nya världar (Barnett 2006: 261ff).

Identitetens konstruering och rekonstruering är en viktig beståndsdel i den konstruktivistiska forskningen som även tittar närmare på en potentiell 'europeiska identitet' och hur denna kan utbyggas genom en rekonstruktion av nationella identiteter och kulturer. Konstruktionen av ett 'Europa' ses ha varit beroende av en parallell konstruktion av 'de Andra', och mot den bakgrunden har en europeisk identitet kunnat byggas, skapas eller uppfinnas. Den här diskussionen bottnar i diskussioner om inkludering och exkludering. Den europeiska gemenskapen är beroende av de nationella tolkningarna av vad det innebär att vara europé och likaså vad det inte innefattar (Christensen, Jørgensen & Wiener 2001: 14; Diez 2009: 321). EU:s utgångspunkt vad gäller integrering handlar om en 'integrering genom lagen', där bestämmelser och normer är av oerhörd betydelse, eftersom bestämmelser och tillmötesgåendet för dessa (såsom samförstånd, inter-institutionella överenskommelser och informella beteendemönster) utgör grunden för vad EU är (Christensen, Jørgensen & Wiener 2001: 13).

Den pågående europeiseringen visar på en ny verklighet, där den politiska verkligheten befinner sig bortom den suveräna staten, och som inte erbjuder en gemensam historia och gemensamma traditioner. I en sådan verklighet söker konstruktivismen att överväga alternativa riktningar för skapandet av nya verkligheter. Den sociala interaktionen stater sinsemellan har en betydlig inverkan på det internationella systemet och häri läggs en stor tyngd vid normers betydelse för påverkan av det sociala samspelet. Konstruktivistiska teorier har visat på en betydelsefull inverkan av nationella normer på den internationella politiken och även tvärtom, på de internationella eller europeiska normerna för en inrikespolitik (Christensen, Jørgensen & Wiener 2001: 7).

3.3 Språkets makt

Språkets och diskursens roll är av oerhörd betydelse för att göra idéer gällande och för att kunna övertyga om detsamma. Som tidigare nämnt är identitetsskapandet, som inte anses vara orubbligt, en viktig komponent i den konstruktivistiska skolan. Det är tämligen accpeterat att nationella identiteter är relativt stabila, men konstruerade diskurser kring dem innebär att även alternativa

konstruktioner kan uppstå och med det även potentiell förändring (Diez 2009: 321). Diskurser blir ytterst viktiga då normer, värderingar och identiteter skapar en politisk verklighet, såsom den Europeiska Unionens. (Christensen, Jorgensen & Wiener 2001: 8, 15). Eftersom ingen kan kontrollera språket, är diskursen inte enbart ett medel för politiken, utan politiken är själv en grundläggande del av diskursen, och alla bidrar till den med varje uttal som görs (Diez 1999: 5, 11). Lingvistikens kraft utgör följaktigen stora delar av diskursens resultat och det är just språket och textens mening kring den globala politiken som gör att konstruktivismen och poststrukturalismens möts och i detta avseende kompletterar varandra (Pouliot 2004: 321). Konstruktivismen och poststrukturalismen har beskrivits som två skilda, men liknande IR-teorier som delar samma postpositivistiska inställning och strålar samman på lingvistiska utfärdanden, genom att förstå språkets makt i den globala politiken. Konstruktivismen kan inte tolka den sociala konstruktionens innebörd utan att uppmärksamma språkliga företeelser och betraktar därför inte att språket har en neutral inverkan på vår verklighet, vilket överensstämmer med den post-strukturalistiska positionen (Pouliot 2004: 324-327). Eftersom konstruktivismen lägger en stor vikt vid språket inom IR, så kan en teoretisk förening mellan de två teoribildningarna visa sig fruktbar (Pouliot 2004: 327).

4 Föreställningar om Balkan

Jag kommer framför allt att använda mig av Maria Todorovas forskning kring föreställningar om Balkan. Hennes rötter i boken 'Imagining the Balkans' står i relation till grundtesen som Edward Said för i sitt omdebatterade litterära verk, 'Orientalism' (1978): att vi i grund och botten har att göra med en imaginär geografi när vi diskuterar Öst och Väst. 'Orientalism' har blivit en uppmärksammas kritik av den dominerande diskursen som använts av väst om orienten, och hur den i sin tur har lyckats rekonstruera och ha auktoritet över den (Todorova 2009: 7, 11). Skillnaden mellan diskursen om orientalism och diskursen om balkanism ligger i att den förstnämnda handlar om en tillskriven opposition, då den sistnämnda istället handlar om en tillskriven otydlighet. Det svårästa och svårdefinierade Balkan blir på så vis hanterat som en avvikare som potentiellt kan vara i fara och även mynna ut i fara för andra (Todorova 2009: 17).

4.1 Historisk tillbakablick

Uppdelningen av Öst- och Västeuropa är en relativt ny uppdelning som uppstod under 1700-talet som en ny europeisk inriktning i kontrast till den dittills dominerande uppdelningen nord gentemot syd. Den geografiska positionering av ett östligare Europa drog många paralleller mot den värld som befinner sig på den östra delen av världskartan och som då låg ett steg bakom Europa, främst i den ekonomiska utvecklingen. Öst fick gradvis en starkare och starkare stämpel av underutvecklad industri och irrationella och vidskepliga kulturer som i sin tur fostrar primitiva sociala relationer (Todorova 2009: 11-12).

Begreppet Öst kan tänjas och tydas på ett otaligt antal sätt, beroende på vilka normativa ramar som vi är utrustade med och beroende på varifrån vi observerar objektet (Ibid.). Balkan kan betraktas som Europas östlänning, liksom Balkan (och varje del utav Balkan) har en egen östlänning att hålla viss distans till och känna överlägsenhet inför. Det finns en närvarande intern balkanism inom sydöstra Europa. Inför en sloven är serben en östlänning, medan exempelvis en bosnier utgör serbens östlänning (även om det motsäger den geografiska positioneringen) och albanen betraktas som en österlänning av i stort sett alla på Balkan (Todorova 2009: 58).

Ursprungligen var namnet "Balkan" endast förknippat med ett berg i regionen, och började först under 1800-talet omfatta en hel region. Först i början av 1900-talet, parallellt med dess geografiska återupptäckt, kom området att användas som en nedsättande metafor. Den nya vågen av användandet av ordet 'Balkan', med en

koppling till 'balkanisering', uppstod efter kalla krigets slut och i och med den postkommunistiska eran i sydöstra Europa (Todorova 2009: 116; 136; 193-194).

Olika perioder av inflytande har lämnat historiska arv efter sig och varit del av modellerandet av sydöstra Europa. Törnquist Plewa beskriver regionen som fångad i ett periferiskt grepp, som den ännu idag inte har lyckats frigöra sig från. Under medeltiden hade regionen en periferisk position mellan den västerländska kristendomen och islam, för att under 1600-talet även hamna i utkanten av det ekonomiska sammanhanget. Under 1700-talet och framåt betraktades regionen som en utkant till den europeiska civilisationen och den slutliga bekräftelsen om dess marginella status kom efter andra världskriget, under Jaltakonferensen 1945, då västmakterna kom överens om att regionen skulle tillhöra Sovjetunionen. Det Bysantiska riket förde med sig djupgående politiska, institutionella, lagliga, religiösa och kulturella inverknings och det Ottomanska riket, som tillförde den långvariga politiska enheten till området och gav den dess namn – Balkan (Törnquist Plewa 2001: 33; Todorova 2009: 12).

4.2 Den allmänna diskursen

Det som genomsyrar balkanismen, i likhet med orientalismen, är inte hur kulturerna i fråga är som sådana, utan om hur dessa kulturer under årtionden framåt har framställts i väst (Loomba 2006: 59) och hur de fortsätter att reproduceras och internaliseras. Todorova visar hur balkanismen har uppkommit parallellt med Ottomanska rikets fall i början av 1900-talet och segregationen som uppstod i den sydvästra delen av Europa under den tiden, och hur den har befästs med specifika syn- och tankesätt i samverkan med kulturella och litterära texter som gav upphov till makt och kontroll, i foucauldiansk anda. Svårigheterna som uppstod för dessa små och politiskt och ekonomiskt svaga länder, jämsides med ett överskott av nationalism i de nyblivna staterna, skapade en situation där Balkan blev sammankopplat med benämningar såsom aggressiv, intolerant, barbarisk, underutvecklad, ociviliserad, och österländsk. Den här frusna bilden av Balkan har sedan dess blivit statiskt reproducerad och verkar som en diskurs (Loomba 2006: 60, Todorova 2009: 193-194).

Balkanismen undersöker främst hur den har skapats av den västerländska litteraturen, främst i olika sorters journalistiska texter och studerande reseskildringar från området. (jfr. Loomba 2006: 65, Todorova 2009: 19). Detta är ett avsiktligt skapande av såväl normerande som avvikande subjekt i avsikt att objektifiera och distansera 'den Andre' för att på avstånd kunna övervaka och kontrollera över. Den allmänna diskursen uttrycker ett sätt att tänka kring samspelet av historiska, kulturella, litterära, ekonomiska och politiska processer som skapar och upprätthåller en allmän mening (jfr. Loomba 2006: 66-67).

4.2.1 Den ociviliserade balkanen

Det finns en mängd varianter av sakliga personlighetsteckningar vad gäller folket i Balkanregionen. Den mest förekommande relaterar främst till det manliga könet och konstruerar ”balkanen” som ociviliserad, primitiv, brutal och barbarisk. I kontrast till den vilde mannen, lovprisar ofta den kvinnliga versionen som en tam skönhet (jfr. Todorova 2009: 14; 67). Marcus Ehrenpreis samlade intryck från boken Österlandets själ gjorde ingen skillnad på kön, utan lade istället tonvikt på de oförenliga skillnaderna mellan öst och väst.

Det är något överspant i deras beteende, de äro alltför högljudda, alltför hastiga, alltför ivriga. Varje ord är laddat av lidelse, som om det gällde livet. På samma gång är det något oäkta och teatraliskt över dem, man vore frestad att säga: de äro människor med sminkade själar. Främmande, osannolika gestalter dyka upp från olika håll: låg panna, själlös blick, utstående öron, tjock underläpp. [...] Den levantinska människotypen, som befolkar områdena mellan Balkan och Medelhavet, är verkligen, i psykologisk och social mening, en ”vacklande gestalt”: en blandning av öster- och västerländskt; mångspråkig, förslagen, ytlig, opålitlig, materialistisk och framför allt traditionslös. Det förefaller, som om denna traditionslöshet vore källan till levantinernas intellektuella och i viss mån även moraliska undermålighet; de äro liksom föräldralösa, tvungna att börja allt på nytt, hänvisade till sin egen fattigdom eller till smulor, som falla från främmande bord. [...] Dessa människor äro i andlig mening hemlösa; de äro ej längre orientaler och ännu icke européer. De ha icke frigjort sig från Österlandets laster och icke lärt sig något från Västerlandets dygder.

(Ehrenpreis 1926: 4-5)

Ehrenpreis framställer en mycket detaljerad och entydig beskrivning av en komplett ”människotyp” som kan beskådas vid området kring Balkan och Medelhavet. Beskrivningen bygger upp en explicit och negativ referensram, som således har varit närvarande långt innan andra världskriget. I många andra reseskildringar likt den ovan nämnda, bevittnas Balkans etniska mångfald och mångspråkighet som ett tecken på kaos och rotlöshet, eller helt enkelt, som ett diffust resultat mellan öst och väst, ett mellanläge mellan ’österlandets laster’ och ’västerlandets dygder’. Balkan har ofta framställts som modell för uppdelning och motgång, knutpunkten mellan öst och väst med alla dess folkslag (greker, latinare, slaver, bulgarer, och turkar) och religioner (katoliker, ortodoxa och muslimer). Allt som inte passade in i den idealiserande bilden av Europa var importerat från öst, i detta fall Balkan. Ett icke-homogent folk hade inte mycket till sin fördel i ett Europa innan andra världskriget (Todorova 2009: 59; 133, Miladinović 2005: 10). Diskursen om den primitiva och grymma regionen Balkan kan man hitta i en allomfattande världspolitik, främst i 1900-talets attityder gentemot Ryssland, men det absoluta beviset som har lämnat det djupaste spåret i bedömningen av vad Balkan sannerligen var, kom med Gavrilo Princip’s ”skotten i Sarajevo” och första världskrigets början. Den amerikanske författaren John Gunther har beskrivit sin förundran över att dessa ”olyckliga små länder på Balkan” kan förolämpa hela mänskligheten med sina ”små tvister som leder till stora världskrig”. Han understryker också det stora antalet unga amerikaners död som ett resultat av vad som hände i en liten ”primitiv by som Sarajevo” och hans kollega Robert Kaplan

hävdar i sin bok, *Balkan Ghosts*, att nazismen egentligen härrör från Balkan (Todorova 2009: 60, 119). Detta är en retorik som ursprungligen skapats från väst men som med tiden har importerats och slutligen fullständigt har internaliserats. I de olika språken i regionen används stamordet Balkan med både neutral och nedsättande klang. Ofta stöter man på uttryck som ”vi dänere” eller ”Europas problematiska kusin”. I det före detta Jugoslavien har ”Balkanci smo!” (”vi är Balkaner!”) blivit ett fast uttryck som används för självkritik (Todorova 2009: 53, 57).

4.2.2 Europas förort

Balkan har ofta utmålats som Europas ”andre”; en bakåtsträvande, barbarisk och primitiv förort till det moderna och civiliserade Europa. Inom den vetenskapliga litteraturen har ”balkanisering” använts flitigt som ett begrepp för sönderfall av olika politiska och geografiska enheter. Regionen som blev ett verb, som författaren Slavenka Drakulic (2008) har uttryckt det². Men endast ett geografiskt område hade ju varit nästintill tomt på alla dessa målande skildringar om det inte vore för dess invånare, gruppen av människor som är bosatta i regionen och som ger den dess liv. Balkans invånare har framhävts att inte uppföra sig enligt den civiliserade världens reglelramar och normer (Todorova 2009: 3) och har beskrivits ha icke-europeiska personlighetsdrag. Generaliseringar och stereotyper brukar ofta utformas av grova förenklingar, men den schablon som har formats för Balkan har varit av oerhörd intensitet och styrka (Ibid.). Den framstående amerikanske diplomaten, politiske rådgivaren och historikern George F. Kennan, förklarar mysteriet kring de icke-europeiska särdragen i Balkan enligt följande:

What we are up against is the sad fact that developments of those earlier ages, not only those of the Turkish domination but of earlier ones as well, had the effect of thrusting into the southeastern reaches of the European continent a salient of non-european civilization which has continued to the present day to preserve many of its non-european characteristics, including some that fit even less with the world of today than they did with the world of eighty years ago.”

(Kennan 1993: 6)

Kennan förstärker härmed bilden av den ociviliserade sydösteuropén som har sina rötter i det okända och ovälkomnade, och bidrar på så sätt med en förklaring till varför de sydösteuropeiska särdragen rimmar illa med de europeiska. Övertönen kring kontrasterna ’föråldrat’ och ’modernt’ finns ständigt närvarande för att ge en tydlig bild av hur utvecklingen och civilisationen står och stampar på Europas sydöstliga del, på grund av de gener som förökades på det geografiska området under, och långt innan, det turkiska väldet. Det är främst de grunddragen som

² <http://www.dn.se/kultur-noje/debatt-essa/balkan-ar-de-andra-1.691486>

förknippas med det Ottomanska riket som dagens stereotyper bygger kring (Todorova 2009: 12).

Frågan om balkanerna egentligen är Européer eller bara en provincial del av dagens geografiska Europa har länge diskuterats inom den akademiska och politiska sfären, med betoning på skillnader mellan ett geografiskt-, ekonomiskt-, politiskt och kulturellt Europa (Todorova 2009: 7; 17). Todorova förklarar den ihärdiga och frusna bilden av Balkan dels genom harmlösa och slarvigt återberättade geografiska kunskaper, som senare även blir tilldelade politiska, sociala kulturella och ideologiska övertoner, där begreppet "Balkan" övergår till en starkt nedsättande term i början av andra världskriget. Och dels genom den fullständiga frånkopplingen av begreppet från dess ursprungliga objekt, med ett retroaktivt användande av den ideologiskt laddade benämningen av regionen, speciellt efter 1989 (Todorova 2009: 7). Genom en lång historisk tradition av att bygga upp ett förstärkt särdrag, i kontrast till det typiskt Europeiska, har Balkan blivit en svårintegrerat och delvis isolerat element i ett helhetligt Europa. Likaså har svårigheter såsom de historiskt internt etniska förstärkts med dagens post-transitionella kämpalek.

5 Den europeiska identiteten

Vad Europa egentligen är och vad europeism innebär är en ständigt debatterad fråga. Åtskilliga försök till definition har framförts för att fastställa en europeisk identitet och har innefattat åtskillnader mellan personlig och social identitet, civil och kulturell identitet och patriotism kontra nationalism. Med bakgrund av en så pass mångsidig debatt och försök till olika slags konstruktioner av vad identitet ska/bör innebära, förefaller det sig naturligt att identitet har olika innebörd för olika människor (Caporaso & Kim 2009: 19; Icener 2009: 228). Jag kommer att, i likhet med Thomas Diez, föra fram argument om att en strävan efter en identifiering med Europa i själva verket mestadels är en strävan efter en konstruktion eller fantiseringar kring ett Europa (Diez 2004: 320).

I och med globaliseringen har geografiska och kulturella gränser uppluckrats och delvis förändrat vårt synsätt och den allmänna retoriken kring ekonomiska, politiska och kulturella strukturer och identiteter. Globalisering tycks allt oftare betraktas som en ersättare till postkolonier, som en kapitalistisk befriare från postokolonialism. Todorova menar att det inte är den västerländska modernismen som eftersträvas längre, utan istället den världsomfattande modernismen (Todorova 2009: 201). Kritiker varnar dock för att uppdelningen mellan centrum och marginal inte alls har försvunnit, utan att globaliseringen istället har intensifierat redan existerande maktförhållanden (Loomba 2006: 251; 253). Frågan är i vilken utsträckning EU kommer att utvecklas och bli uppfattad som en gemensam identitet, likt Benedict Anderssons (1991) inflytelserika studie kring nationalism som en 'föreställd gemenskap'. Följderna av de uppgifter som EU har framfört hittills och vad dess olika uppgifter kommer att innebära för en gemensam identitet, är svårt att förutspå utan starkare systematiska undersökningar inom området. Det som står klart redan idag är att en sådan bearbetning inte är enkelriktad, utan att frågan står i ständigt samspel mellan EU och varje enskild nation. EU har en klar inverkan på den nationella identiteten och är därför beroende av hur föreställningen om EU och dess roll skapas på ett nationellt plan, för att i sin tur kunna ha en positiv inverkan på fortgången av den europeiska integrationen (Cram 2009: 106).

För länderna på Balkan har ett medlemskap i EU inneburit ett hopp om att rasera skiljelinjerna mellan 'oss' och 'dem'. EU har sett till att strategiskt möta dessa förväntningar genom att anstränga sig kring en retorik om att föra EU 'närmare folket' (Ibid.). Även för EU handlar en ytterligare utvidgning om en geo-strategisk politik och hopp om en potential prestationsförmåga i området. Den europeiska integrationsprocessen och konstruerandet av en europeisk identitet är ett aktuellt forskningsämne i dagsläget. Det är problematiskt att besvara frågan om det redan idag existerar en europeisk identitet, då skapandet av en politisk gemenskap är en ofantligt långvarig process (Cram 2009: 107). I och med det

kritiska tillståndet kring den Europeiska konstitutionen och det påföljande Lissabonfördraget, har alltfler kritiska röster höjts angående frågan om hur pass stark en EU-identitet egentligen är och hur den ska kunna avläsas.

5.1 Banal tillgång till identitet

Laura Cram menar att en EU-identitet är stödd av en banal, slumpmässig och kontextuell process. Funktionssättet genom vilket en identifieringsprocess med EU kan uppkomma är däremot en komplex kombination av rationella kostnadsvinster beräkningar och komplexa sociopsykologiska faktorer (Cram 2009: 101). Det är viktigt att urskilja kring olika slags gruppindelningar gällande identitet för att upptäcka hur en individ upplever sig själv. Cram illustrerar tre ställningstaganden: identifikation *som* europé/icke-europé, indentifiering *med* EU/annan gemenskap och en stödjande/icke stödjande inställning till EU/annan gemenskap. Dessa uppdelningar säger dock inte mycket om hur pass kraftfull tron av identifiering (Cram 2010: 6-7). Det är otvivelaktigen ytterst få som hade uttryck en så stark hängivenhet, att man hade "dött för Europa" (Cram 2009: 104).

Den grundläggande delen i skapandet av identitet är den subjektiva medvetenheten hos individer att de tillhör en grupp (Caporaso & Kim 2009: 23) och att genom olika aktiviteter på så sätt utveckla en gemenskap och en känsla av tillhörighet. Genom ytterst enkla processer och genom att ständigt påminna och uppmuntra medborgare om deltagandet i ett större system, kan man skapa en lika fullvärdig gemensamhetskänsla som den tidigare modellen av gemensamt ursprung, gemensam historik, gemensamt språk och gemensamma seder och traditioner (Ibid.). Med de rådande institutionella och politiska modellerna är det dock svårt för EU att tillföra en kompensation för den lojalitet som fortfarande har djupa civila och etniska element (Bojkov 2007: 83).

Det finns alltså ett starkt samspel mellan intresse och identitet för uppbyggnad och upprätthållning av politiska gemenskaper. Litteraturen kring nationalism och nationella identiteter har länge brottats med identitskänslans natur och dess förhållande till funktionella intressen. Det emotionella omfånget av identitetsbegreppet vänder sig till en tillhörighetskänsla, 'vi-känslan, mot en politisk enhet. Detta är ett sentimentalt moment. Dess motpol är det funktionella elementet, som tar hänsyn till det objektiva och det praktiskt nödvändiga. Samspelet mellan funktion och känsla verkar som en gemensam förstärkningsfaktor i ett identitetsskapande (Cram 2010: 20-23).

Relationen mellan europeisk och nationell identitet behöver inte stå i konflikt till varandra utan kan istället mycket väl samverka och bidra till vinst för båda parter. Historien har uppenbarligen lämnat ett arv efter sig och idag är regionen karakteriserad av åtskilliga kulturella, religiösa och lingvistiska traditioner och influenser. De många historiska minnen är gemensamma, men det existerar inte en delad identitetsuppfattning och solidaritetsuppfattning (jfr. Türkes & Gökgöz 2006: 672) inom området och gemensamma institutioner och värderingar saknas

likaså. Ett långvarigt samarbete hade varit önskvärt, men har tyvärr varit svårt dels mellan regionens länder och dels mellan regionen i stort andra länder och institutioner på grund av områdets historia och de varierande uppfattningarna kring den. Därför är vikten av kommunikativa system och samarbete ytterst relevant för uppkomsten av en delad kulturell identitet (Cram 2010: 22). En gemensam institution likt EU kan leda regionens olikheter mot samma riktning och förhoppningsvis mot samma mål. Vidare, EU:s utvidgning kommer i sin tur medföra att nya band skapas med de nya medlemsländernas grannländer. EU:s utvidgningspolicy hoppas att på den vägen öka säkerhet, stabilitet och hållbar utveckling för dess medborgare och undvika nya former av skiljelinjer³.

5.2 Förväntningar och farhågor

EU kan förståeligt nog ses som den ideala tillflyktsorten för att undkomma från det förflutna och börja om på nytt. De länder från Balkan som idag redan har blivit fullvärdiga medlemmar av EU, hoppas på att den fastsade profilen av att ha tillhört en region av instabilitet och konflikter ska släppa och samma hopp har de resterande länderna på Balkan som fortfarande väntar på en politisk tillflyktsmekanism (Türkes & Gökgöz 2006: 663-64). Samtidigt är attityden optimistisk även på ett internationellt plan för EU:s framtida roll i Östeuropa. USA har tidigare uttryckt sitt stöd för att EU borde ”dela bördan” och ta mer ansvar för sina grannar på ”bakgården”, vilket blev grogrunden för beryktade tal och slogans såsom ”återkomsten till Europa” och ”historiens slut” (Türkes & Gökgöz 2006: 666). Men det var inte förrän 1993, i och med att Köpenhamnskriterierna antogs, som de Central- och Östeuropeiska länderna kunde börja drömma om medlemskap. Kritiska röster menar att det härmed är väst som markerar ett historiskt slut genom att radera allt som existerat innan den kapitalistiska strukturen och den liberala demokratin (jfr. Ibid.).

För regionens stater kan även endast tanken av EU som en möjlig politisk federation tyckas föga tilldragande, med avseende på de federativa idéernas misslyckanden som utspelat sig i Central- och Östeuropa under de senaste decennierna. Dessa historiska erfarenheter, där kampen om en allmänt erkänd självständighet och suveränitet som exempelvis Sovjetunionen, Tjeckoslovakien och nu senast Jugoslavien har demonstrerat, väcker oro för att återigen behöva lämna ifrån sig makten och på så sätt riskera bevarandet av de nationella kulturernas och de nationella identiteternas existens (Törnquist-Plewa & Nowak 2004: 2-3).

Som tidigare nämnt, nationella identiteter skapas när ”en uppsättning kollektiva anspråk om kulturellt, rättsligt men framförallt politiskt oberoende, å den egna nationella gemenskapens vägnar” (Engelbrekt 2006: 376), den grundligt

³ http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/com03_104_en.pdf

iscensatta skiljelinjen mellan 'oss' och 'dem'. Det viktigaste för att upprätthålla identitetsfrågor likt dessa är genom att skapa tydliga definitioner kring vilka *vi är* och vilka *vi inte är*. Processen av identitetsutformning innefattar lika mycket skapandet av en 'vi'-grupp som en 'dem'-grupp. Det är i stort sett grundläggande att det existerar 'en Andre', någon främmande eller rentav hotfull komponent i förhållande till ens egen grupp för att förstärka samhörighetskänslan i gruppen, men i vilken uträkning rollen av 'den Andre' behövs är omdiskuterat (Caporaso & Kim 2009: 26; Yuval-Davis 2006: 46ff). Viktigt är att upptäcka sambandet hur varje medlemsland kan sammanställa en egen nationell identitet i samspel med den samlade Europeiska identiteten. Traditionellt sett har ofta det gemensamma historiska arvet och nationella symboler som språk, religion och traditioner framhållits som grundstenar kring föreställningar om en nationell identitet. En sådan form av identitetsbildning samspelar ofta med nationalstaten som ideal, vilket innebär en föreställning om att varje folk bör realisera sin inneboende karaktär inom ramen för ett eget territorium (Engelbrekt 2006: 377).

I likhet med Törnquist-Plewas och Nowaks resonemang kring förhållandet mellan EU och de tio öststaterna som fick fulländat medlemskap år 2004 och 2007, kan nya frågor gällande de nationella identiteternas förhållanden till utrikespolitik ställas för de nya länderna som står i kö utanför EU:s portar. Nationella identiteter och idéer om europeisk integration, en integration som förhoppningsvis kommer att utspelas på jämlik grund, istället för en relation som kan liknas vid en läromästare och elevs (Törnquist-Plewa & Nowak 2004: 1).

Det har diskuterats mycket kring EU:s ökande politiska makt och vad för slags makt EU egentligen representerar och utgör. Manner (2002) har fört fram argument om en "extern makt Europa" och både Youngs (2004) och Hyde-Price (2006) har talat om det "strategiska makt Europa". Det senaste tillskottet av studier har framförts av Grabbe (2006), där argument om "EU:s transformativa makt" framförs, med anknytning till de senaste tillskotten medlemsländers djupgående inrikesförändringar (Noutcheva 2009: 1065-1066) och segern över den förflutna krigstiden. EU:s integrationsprocess är befogad med hänsyn till dess representation av det tidigare post-krigs Europa till ett modernt Europa som har lyckats bemästras krigets faror. EU stödjer sig allt som oftast mot denna bakgrund och identifierar sig starkt med föreställningen om att vara en avgörande drivkraft för fred och mänskliga rättigheter (Diez 2009: 325). På så sätt likställs den "transformativa makten" med EU:s "normativa makt".

EU har själv utgjort rollen som 'den Andre', genom att representera hot mot existerande eller nyuppkomna identiteter. I den sydöstra delen av Europa har den EU-skeptiska retoriken varit närvarande i stort sett alla länder. Det råder en tudelad uppfattning om vilken gemenskap som borde föredras och hur långt man är beredd att gå för att nå denna gemenskap. EU har jämnlöpande beskrivits som roten av problemet och som lösningen till problemet kring nationella identiteter. Motståndsrörelser till ett integrerande EU-projekt har gjort sig hörda i stort sett alla av regionens delar. Detta är röster som understryker vikten av att försvara nationella intressen och den nationella identiteten (Hughes et al 2002: 332; Vachudova 2008: 388-389; Cram 2009: 106).

5.2.1 Förlorad identitet

Med utgångspunkt i föreställningen om att 'balkanerna' står i kontrast till 'européerna', med alla dess ansedda fundamentala åtskiljaktigheter, har det vuxit fram en uppfattning om att den balkanska identiteten sakta börjat försvinna i takt med europeiseringen. Transformeringsprocessen som krävs för att vara en del av EU brukar likställas med europeisering. Detta innebär en anpassning av inrikes institutioner och policys för att bemöta EU:s villkor (Glenn 2004: 4). Den högsta bedriften för att Balkan att lyckas med europeiseringen, eller moderniseringen som ofta används som dess synonym, är att försöka efterlikna den homogena europeiska nationsstaten som ett givet socialt system. Todorova menar att när europeiseringsprocessen fullbordats och när inga som helst spår av det ottomanska arvet kvarstår, då bevittnas slutet av Balkan (jfr. Todorova 2009: 13;199).

Balkan beskrivs i många litterära sammanhang som en bro mellan väst och öst. En sådan metafor kan ha olika innebörd beroende på vem som är läsaren, men den återkommande kärnan i diskurserna om Balkan handlar om att denna bro utgjorde en frivillig uppoffring för att beskydda resten av Europa mot de asiatiska angreppen. Denna uppoffring lämnade dem endast befläckade och fråntog dem inte deras essens. Todorova jämför den ihärdiga hegemoniska diskursen om Balkan som etablerats i väst mot Samuel Huntingtons (1996) uppmärksammade debatt om politiseringen av essentiella kulturella skillnader, vilket i sin tur försvårar uppbyggnaden av en egen identitetsuppfattning på Balkan (Todorova 2009: 59). EU-medlemmarna själva är inte heller immuna från identitetsproblematiken. Västeuropa har genom en lång historia oftast ansett sig representera kristendomen, som en avskiljare mellan ortodox tro, hinduism och islam (Caporaso & Kim 2009: 26), och har identifierat sig därefter. I takt med att EU utvidgar sina gränser kommer också dess religioner, språk och skilda traditioner gränsa (och övergränsa) varandra (Caporaso & Kim 2009: 20). Den homogenitet som länge har funnits inom EU:s ramar kommer inte vara lika självklar längre. Vi har redan sett de olika debatterna relaterade till identitetsklyftor som uppstod då Turkiet sökte om medlemskap (Icener 2009: 237). Samma identitetsrelaterade debatter har förts fram angående Västra Balkans närmanden mot EU.

De nytilkomna medlemsländerna har också visat en process av identitetskonflikt. Eftersom de Central- och Östeuropeiska länderna fick en ny frihet efter 1989 så har det för många varit en inbördes stridighet mellan dels frestelsen av den europeiska framgången och dels bevakandet av den nyetablerade nyuppväckta nationalstaten. Den nationella identiteten står således och velar mellan två alternativ, att slutligen ta del av granngemenskapen och på så vis inte längre betraktas som problematiska kusiner och å andra sidan att upprätthålla dess efterlängtade suveränitet (Freyburg & Richter 2010: 8-9). Innerst inne hoppas man på att kunna hitta en väg som främjar båda alternativen. Nyorienteringsprocessen tar tid. Det vore synnerligen märkligt om inte en nyorientering, som tvunget medför grundläggande förändringar i både politiska och kulturella attityder och även sociala och ekonomiska strukturer och

förhållanden, och en utgångspunkt i hur Balkan har vant att se och definiera sig själva, inte hade varit tidskrävande (Bideleux i Bideleux & Taylor 1996: 226).

5.2.2 Andra klassens EU-medborgare

Utvidgningen mot Central- och Östeuropa går försiktigt framåt och omfattar gradvis allt fler av dess länder. Varnande röster har höjts kring risken för att regionsdelarna ska bli alltför isolerade, då en 'getto-effekt' kan uppstå, vilket inte gynnar någon part (Todorova 2009: 191-192). Detta är det mest fruktade scenariot: att Balkan blir splittrat i en del med kandidatländerna och därmed förhoppningsvis framtida medlemmar, och resterade del förblir likt ett getto, där medlemsstatus är osäkert och skulle kunna förvärras om bistånden dras in⁴.

Efter år 2007 har nu tio av de så kallade Central- och Östeuropeiska länderna ett godkänt medlemskap (Polen, Ungern, Tjeckien, Slovakien, Slovenien, Estland, Lettland, Litauen, Bulgarien och Rumänien), några står vid dess portar och väntar otåligt på att få komma in (Kroatien, Makedonien och Turkiet), och flera nya förhandlingar om medlemskap har påbörjats (Serbien, Montenegro, Albanien, Bosnien och Hercegovina). Gradvis blir alla delar av det geografiska Europa även delar av den europeiska gemenskapen, dock något restriktiv och ofta uppskjuten, en strategi som skapar en slags 'andra klassens EU-medborgare' inom ett gemenskapens Europa. Risken finns att de svagare staterna som befinner sig på kanten av det helhetliga Europa kommer få det svårt att hantera sina intressen gentemot de större statsapparaturerna. Detta finns i medvetandet hos de ansökande medlemsländerna, men strategin för att övervinna denna rädsla ligger i övertygelsen om att välja det mindre onda först. Hellre ta del av en position i utkanten än en position som inte ens når upp till kanten (Törnquist-Plewa 2001: 33).

Det existerar en rådande fråga bland EU-kritiker angående vilka tillvägagångssätt EU använder i utvidgningsfrågan och hur vilka de egentliga avsikterna är bakom metoderna om utvidgning. Kritikerna hävdar att man lockar med preliminära löften om en utvidgning för att inge hopp om ett framtida EU-medlemskap, på så sätt få dessa stater att anpassa sig till de uppställda villkoren i exempelvis Stabilitetspakten, som i sin tur ska motverka hot såsom "korruption, organiserad brottslighet och fattigdom som penetrerar EU från Västra Balkan" och samtidigt omstrukturera regionen (Türkes & Gökgez 2006: 661, 663). De länder som representerar något slags hot för egen del, kommer längre fram även representera ett hot mot EU. Detta är den mest framhållna retoriken bakom den nya utvidgningsplanen, som idag inkluderar en betydligt större geografisk täckning. Startpunkten för den nyare resoneringen kring EU:s utvidgningsprocess har sin början kring kriget i Kosovo (1999), då handlingsförfattare ivrigt började arbeta för en utbredd utvidgningsprocess i hopp om att säkra en fred i hela Europa (Diez 2009: 326). Trots EU:s positiva antydningar om en utvidgning som inom en

⁴ <http://www.parliament.uk/documents/commons/lib/research/rp2007/rp07-027.pdf>

framtid även kan innefatta länderna på Västra Balkan, förmodas EU att ta sig an rollen som moralisk och intellektuell ledare (Türkes & Gökgöz 2006: 689) och kan på så vis utveckla en asymmetrisk relation de båda parterna emellan. Likaså kan den västerländska ”reserverade och avvisande” attityden (Todorova 2009: x) ha en försvagande kraft för inverkan om framtida ömsesidigt förhållande som för var dag blir alltmer väsentlig för ett enat Europa. Men dagens verklighet visar att skiljelinjerna mellan Europa och Balkan bli alltmer diffusa och gränsdragningarna blir därefter nästintill omöjliga. Västra Balkan står idag utanför EU:s gränser, men den europeiska tillhörigheten består. Den geografiska positionen är statisk och medför att ett samspel kommer att vara oundvikligt. Nu återstår det att se hur EU och Västra Balkan lyckas utveckla detta förhållande.

6 Slutdiskussion

Det är tydligt att konstruktioner av den sociala verkligheten omkring oss i allra högsta grad påverkar den internationella politiska organisationen. De identitetskonstruktioner som jag har valt att belysa i den här uppsatsen har varit den äldre, ihållande konstruktionen kring 'balkanismen' och den nyare och alltmer framträdande, dock mer diffusa konstrueringsprocessen kring 'europeismen'. Jag har visat på att de båda identitetsföreställningarna berör en politisk internationell ordning och att de i hög grad påverkar varandra, de har ett reflexivt förhållande. Den nedsättande och delvis förlegade föreställningen av Balkan kommer att tömmas mer och mer på sitt diskursiva innehåll desto starkare EU:s integrationspolicy blir. Detta går hand i hand med hur Europa identifierar sig själv. Den valda teorin har möjliggjort att inkludera normers och idéers inverkan på konstruktionen av identiteter och beteenden och likaså att belysa språkets makt, som jag utvecklade närmare i avsnittet om Föreställningar om Balkan. I diskursen om Balkan, har dess invånare presenterats så att de inte kan uppföra sig enligt den civiliserande världens referensramar och normer. Med hjälp av en uppsättning bestämmelser och normer hoppas nu EU närma sig regionen i hopp om att undvika potentiella sammandrabbningar. En växelverkan mellan dels identiteterna och dels EU:s utvidgningsprocess som helhet har visat sig påtaglig, då komponenterna står i beroendeförhållande till varandra. Genom dessa samspel uppstår följaktligen ett återskapande av den sociala och politiska strukturen.

Uppsatsen har följt hur konstruktionen av Balkan har producerats och reproducerats till den grad att den även internaliserats, för att på så sätt kunna förstå och förklara hur samma föreställning innebär ett hinder på vägen för EU:s utvidgningsprocess i regionen. Detta är under inga omständigheter ett oöverkomligt hinder, men det saktar ner Europas integration väsentligt. En integration och utvidgning österut skulle innebära att en ny europeisk identitet var tvungen att fastställas. Detta för att den balkanska identiteten tidigare framhävts i kontrast till den europeiska, varpå Västeuropa har identifierat sig därefter. I takt med att EU utvidgar sina gränser kommer också dess religioner, språk och skilda traditioner röra sig tvärsöver och mellan varandra. Den homogenitet som länge har funnits i Europa kommer inte vara lika självklar längre när EU börjar närma sig Västra Balkan. Den geografiska politikens funktion relaterat till strukturer och diskurser om exempelvis identiteter har allt mindre betydelse idag. Vår verklighet ser inte ut som den gjorde på efterkrigstiden och många av de då närvarande diskurserna saknar innebörd i dagens verklighet. Attityder varierar i stor omfattning beroende av tid, plats och kontext och visar på att sociala verkligheten därför inte är beroende av olika tidsrum.

Idag har Balkan och EU en asymmetrisk växelverkan. Det finns en strävan från båda håll om att de slutligen ska kunna integreras, men när detta skulle kunna

inträffa är fortfarande för tidigt att uttala sig om. Många förhandlingar om medlemskap har påbörjats, dock inte sällan med uppskjutningar och ytterligare restriktioner. Transformeringsprocessen kräver ett stort antal anpassningar, vilket kan vara en känsloladdad fråga för en nation som just fått ta del av en länge inväntad suveränitet. EU har ofta varit en frestande tanke, men samtidigt har den EU-skeptiska retoriken ständigt varit närvarande i de flesta av länderna i Central- och Östeuropa. Det råder en tudelad uppfattning om den europeiska gemenskapen är att föredra framför den nationella. Det som kan konstateras i ett integreringsavseende är att nyorienteringsprocesser tar tid. Särskilt när det medför grundläggande förändringar i både politiska och kulturella attityder och även sociala och ekonomiska strukturer och förhållanden.

7 Referenser

- Barnett, Michael** i Baylis, John & Smith, Steve (2006) 'The Globalisation of World Politics – An introduction to international relations'. Oxford: Oxford University Press.
- Bideleux, Robert & Taylor, Richard** (1996) 'European integration and disintegration: East and West'. London: Routledge.
- Bojkov, Victor D.** (2007) 'The Hidden Handshake: National Identity and Europe in the Post-Communist World', *Journal of International Relations & Development*, 10: 1, 81-85.
- Caporaso, Jim & Min-hyung Kim** (2009) 'The Dual Nature of European Identity: Subjective Awareness and Coherence', *Journal of European Public Policy*, 16: 1, 19-42.
- Christiansen, Tomas; Jorgensen, Knud Erik & Antje Wiener** (2001) 'The Social Construction of Europe'. London: Sage Publications.
- Cram, Laura** (2009) 'Nations and Nationalism' 15: 1, 101–109. Journal compilation ASEN/Blackwell Publishing Ltd.
- Cram, Laura** (2010) 'Does the EU Need a Navel? Banal Europeanism, Appreciated Europeanism and European Integration'. Paper presented at the ECPR Fifth Pan-European Conference.
- Diez, Thomas & Wiener, Antje** (2009) 'European Integration Theory', 2nd edition. Oxford: Oxford University Press.
- Esaiasson, Peter & Gilljam, Mikael & Oscarsson, Henrik & Wägnerud, Lena** (2004) 'Metodpraktikan - Konsten att studera samhälle, individ och Marknad'. Stockholm: Norstedts Juridik.
- Ehrenpreis, Marcus** (1926) 'Österlandets själ: uppleveser och tankar'. Stockholm: Geber.
- Engelbrekt, Kjell** (2006) 'Nationalism', s. 375-394 i Gustavsson, Jakob & Tallberg, Jonas (red.) (2006). *Internationella relationer*. Lund: Studentlitteratur.
- Esaiasson, Peter & Gilljam, Mikael & Oscarsson, Henrik & Wägnerud, Lena** (2004) 'Metodpraktikan - Konsten att studera samhälle, individ och marknad'. Stockholm: Norstedts Juridik.
- Freyburg, Tina & Richter, Solveig** (2010) 'National identity matters: the limited impact of EU political conditionality in the Western Balkans', *Journal of European Public Policy*, 17: 2, 263 — 281.
- Glenn, John K.** (2004) 'From nation-states to member-states: Accession Negotiation as an Instrument of Europeanization', *Comparative European Politics* 1, 3-28.
- Gubrium, Jaber F. & Holstein, James A.** (1997) 'The New Language of Qualitative Method'. New York: Oxford University Press.

- Hughes, James & Sasse, Gwendolyn & Gordon, Claire** (2002) 'Saying 'Maybe' to the 'Return to Europe': Elites and the Political Space for Euroscepticism in Central and Eastern Europe', *European Union Politics* 3: 3, 327-355.
- Icener, Erhan** (2009) 'Understanding Romania and Turkey's Integration with the European Union: Conditionality, Security Considerations and Identity', *Perspectives on European Politics & Society* 10: 2, 25-239.
- Kennan, George F.** (1993) 'Balkan Crisis: 1913 and 1993' in *New York Review of Books* 40: 13, 3 - 7.
- Loomba, Ania** (2006) 'Kolonialism/Postkolonialism'. Stockholm: Tankekraft förlag.
- Miladinović, Sonja** (2005) 'På vift i den europeiska Orienten - Om svenska resenärers skildringar av Balkan'. Göteborgs Universitet.
- Noutcheva, Gergana** (2009) 'Fake, partial and imposed compliance: the limits of the EU's normative power in the Western Balkans', *Journal of European Public Policy*, 16: 7, 1065 – 1084.
- Todorova, Maria** (2009) 'Imagining the Balkans'. New York: Oxford University Press.
- Türkes, Mustafa & Gökgöz, Göksu** (2006) 'The European Union's Strategy towards the Western Balkans: Exclusion or Integration?', *East European Politics and Societies* 20: 4, 659-690.
- Törnquist Plewa, Barbara** (2001) 'Nationalism and Minority Questions in Central and Eastern Europe in the Context of EU Enlargement'. CFE Working paper series.
- Törnquist-Plewa, B. & Nowak, M.** (2004) 'Några reflexioner kring EU:s östutvidgning'. *Politologen*, 5-9.
- Vachudova, Milada Anna** (2008) 'Centre Right Parties and Political Outcomes in Eastern Central Europe', *Party Politics* 14:4, 387-405.
- Vincent Pouliot** (2004) 'The essence of constructivism', *Journal of International relations and Development* 7, 319-336.